

10. Стешенко В. С. Демографічні дослідження / В. С. Стешенко. – К., 1975.
11. Розвиток народного господарства Української РСР в 1917–1967 роках (в двох томах) / Відп. ред. Вірник Д. Ф. – Т. 2. Завершення будівництва соціалізму і перехід до комунізму (1938–1967). – К., 1967. – С. 360.
12. Село // УРЕ. – 1983. – Т. 10. – С. 95.
13. Хорев Б. С. Урбанизация и демографические процессы / Б. С. Хорев. – М., 1982.
14. ЦДАГО України. – Ф 1. – Оп.31. – Спр. 2762. – Арк. 35.

© Гирич Я.

Традиційні цінності у повсякденному житті українського селянства у 1950–1960-х рр.

Лисак Вікторія

Лисак Вікторія. Традиційні цінності у повсякденному житті українського селянства у 1950–1960-х рр. Розглядаються базові елементи традиційної культури у вигляді релігійної віри у повсякденному житті українських селян у 1950–1960 рр. Проаналізувавши матеріали уповноважених у справах релігії, автор дійшов висновку, що не зважаючи на активний наступ на релігію та церкву, релігійна віра зберегла своє значення в буденному існуванні сільського населення в таких традиційних формах, як святкування великих релігійних свят, хрещення, вінчання, поховання, відвідування церков та наявність ікон в хатах селян. **Ключові слова:** традиційні цінності, релігійна віра, релігійні свята, ікони, храми.

Lysak Viktoriya. Traditional values in everyday life of Ukrainian peasants in 1950–1960's. The basic elements of traditional culture in the form of religious faith in everyday life of Ukrainian peasants in 1950–1960 has been considered. Reviewing the materials of authorized for religion, the author came to the conclusion that despite an active attack on religion and churches, religious faith has retained its importance in everyday life of rural population in such traditional forms as a celebration of major religious holidays, baptism, wedding, funeral, visiting churches and the icons in peasants homes. **Keywords:** traditional values, religious faith, religious holidays, icons, temples.

Останнім часом у науковій літературі широко використовується поняття «традиційні цінності». Для багатьох поколінь вони виступають установками, перетворюючись на основу історичної пам'яті людей. Традиційні цінності допомагають людині орієнтуватися в житті, справлятися з щоденними проблемами і завданнями [12, с. 280].

Багато століть у житті українського народу важливе місце займала релігійна віра як один з компонентів традиційних цінностей. Вона пронизувала все буття людини і трансформувалася в поняттях світосприйняття, норм поведінки, практичної діяльності, культури. Основними складовими релігійності українців виступала релігійна свідомість і релігійна поведінка. Отже, справжня релігійність проявлялася тоді, коли мотивами вчинків виступала релігійна віра [13, с. 227].

Метою статті є вивчення релігійної компоненти як елемента традиційної культури в повсякденному житті українських селян у 1950–1960-х рр. Автор вважає доцільним охарактеризувати державну політику щодо церкви і релігійної віри, проаналізувати елементи релігійних уявлень в житті українських селян, виявити зміни, що відбулися в повсякденності селян.

Проблема релігії і церкви в умовах тоталітарного радянського суспільства привернула увагу багатьох українських вчених. Окреме місце в дослідженнях таких науковців, як В. Баран, В. М. Даниленко, І. М. Романюк, І. П. Меркатун відведено вивченню державної політики щодо церкви [1; 11; 13]. Заслужують на увагу такі фундаментальні роботи, як «Історія українського селянства» [2]. Певну цінність для розуміння суспільно-політичної ситуації того часу мають роботи В. Ю. Келембетової, Ю. Н. Сафронова, В. К. Танчер [9; 14; 16]. Зважаючи на характер зазначених праць, зауважуємо, що вивчення релігійної компоненти в повсякденному житті українських селян ще не було предметом окремого дослідження.

Джерельну базу статті складають, по-перше, рішення партії й уряду щодо місця і ролі релігії в житті радянського суспільства. Більшість цих документів була опублікована. По-друге, величезне значення мають документи Уповноваженого Ради у справах руської православної церкви при Раді Міністрів СРСР по Українській РСР. Вони представлені інформацією, доповідними записками, довідками обласних уповноважених про релігійну ситуацію, процеси та явища, які відбувалися в релігійних організаціях. З огляду на заявлену проблему величезного значення набувають матеріали усних опитувань очевидців і учасників тодішнього сільського способу життя.

Характеризуючи повсякденне життя українських селян і роль традиційних цінностей у 1950–1960-х рр., слід звернути увагу на те, що релігійна віра селян як основний компонент традиційної культури постійно піддавалася тиску з боку державних інституцій. Це виявилось в тому, що у віруючих вилучали релігійні споруди, зняті з реєстрації

релігійних общин, і це відбувалося по всіх областях України в межах політики, спрямованої на виявлення небезпечних у технічному плані церковних будинків, відповідності їх типовим церковним проектам та виконання зобов'язань з боку релігійних общин [17, арк. 3 - 4].

Документи про хід вилучення церковних будинків у релігійних общин свідчать, що основними офіційними підставами закриття храмів і молитовних будинків було незначне відвідування їх віруючими, відсутність у багатьох храмах священнослужителів, нетиповість церковних споруд і їх аварійний стан.

Натомість більшість релігійних общин виявляли протидію незаконним рішенням Уповноважених у справах Руської православної церкви по областях. Типовою для всієї селянської України була відмова звільнити будинок церкви, винести культові речі. Віруючі не визнавали рішення церковної «двадцятки», як правило, обирали старосту зі свого середовища [19, арк. 10]. Наступним кроком з боку віруючих селян було написання листів-скарг на ім'я Й. В. Сталіна та інших провідних діячів партії й Уряду. У заявах скаржилися на незаконні дії місцевої влади, вилучення церкви під клуби, майстерні, зернохосовища і навіть під тваринницькі приміщення. У листах-скаргах чітко простежується надія сільських мешканців на допомогу з боку вождя. «Багато хто з нас втратив своїх дітей на війні, а зараз ми війни не хочемо і молимо господа, щоб він позбавив наших дітей від другої кровопролитної війни. Ми війни не хочемо, однак якщо ворожі орди нападуть на нашу священну Батьківщину, ми своїх дітей благословимо захищати Руську землю» [19, арк. 15].

Отже, релігійна віра і відправлення культу мало велике значення для українського селянина. Церкви відвідували переважно люди похилого віку, багато хто з них втратили дітей під час війни і єдиною втіхою була церковна молитва. Для віруючих селян закриття церков було справжнім горем, оскільки з релігійною вірою було пов'язане все їх життя. Колись вони будували ці храми своїми руками. У 1930-х рр. стали очевидцями вилучення церковних споруд під клуби та інші установи, у період війни на свої гроші ремонтували їх, відправляли свої духовні потреби, а з 1950 р. знову втратили таку можливість. «Православним християнам тяжко бачити і переживати, як вилучають від нас наші святі храми. Вони наше життя і радість» [19, арк. 27]. При цьому в багатьох випадках Уповноважені у справах релігії вносили пропозиції щодо відвідування віруючими храмів сусідніх сіл. Зазначимо, що такі храми подекуди знаходилися на відстані від 4 до 18 км від села мешкання віруючих [19].

Від віруючих с. Всесвятське Перещепинського району Дніпропетровської області було направлено на ім'я Й.В. Сталіна листа, у якому наголошувалося на похилому віці віруючих, переважно 80 років і більше. Вони поступово вмирили і хотіли, щоб їх ховала їхня церква. «Значною відрадою для нас, віруючих, є поминання в неділю наших онуків, братів, батьків, синів, загиблих у роки вітчизняної війни». Цей документ підписали 136 віруючих [19, арк. 180 - 181]. Зважаючи на поважний вік

віруючих с. Всесвятське, слід зазначити, що найближчі молитовні будинки знаходилися від села на відстані 9 – 10 км [19, арк. 193].

Досить часто місцева влада приймала рішення про закриття діючих храмів, які були збудовані за типовими церковними проектами і зберігали вигляд типової церковної споруди навіть після внутрішніх перепланувань. Це були справжні пам'ятки історії та архітектури, які можна було побачити на власні очі. Звісно такі речі в житті людини мають безперечну цінність для виховання в молоді поваги до своєї історії, батьків, прадідів. Однак, в умовах бездушної реконструкції села ніхто, окрім самих віруючих, не звертав на це уваги. Так були назавжди втрачені не тільки матеріальні цінності, а також духовні основи життя на селі. Щоправда, подекуди Рада у справах Руської православної церкви, вивчаючи окремі питання про закриття храмів, визнавала рішення передчасним. Так, знесення церкви в с. Рясне Краснопільського району Сумської області, яка розташовувалася на колгоспному дворі і була, на думку місцевих представників влади, перешкодою для ведення господарства і охорони соціалістичної власності, було визнано передчасним [20, арк. 233]. Натомість в Одеській області було знято з обліку Троїцьку церкву в с. Любомирівка Березеговатського району, яка ще у 1936 р. була передана сільраді під клуб, а після війни була зайнята релігійною общиною і зберегла вигляд типового храму [22, арк. 176 - 177].

Релігійні общини писали прохання на ім'я місцевого та центрального керівництва залишити церкви та молитовні будинки віруючим. Прихожани Покровської церкви с. Сесреновки Вінницької області скаржилися, що 2 серпня 1951 р. о 4 ранку приїхала машина з району, зламали замки на дверях церкви, зняли хрест і без відома релігійної общини розмістили у храмі клуб, де ввечері вже демонстрували кіно. Народ стояв біля церкви цілий день, плакали і молили віддати святині. При цьому селяни згадували свої конституційні права: «В нашій Сталінській конституції дозволена свобода релігійного культу». Дії місцевої влади селяни вважали незаконними, такими, що порушували їх демократичні права [18, арк. 208]. Щоправда місцеві представники влади та завідувач районного відділу культосвіти за перебільшення повноважень були зняті з роботи.

Не дивлячись на активну пропаганду атеїзму і політику ліквідації діючих храмів та релігійних общин на початку 1950-х рр. традиційна релігійна віра була розповсюдженою серед населення сільської місцевості. Охоронцями традицій, норм поведінки та світосприйняття були насамперед представники найстаршого покоління сіл та жінки середнього віку [22, арк. 87].

За інформацією уповноважених у справах релігії в селах виключно всіх областей України храми обов'язково відвідували віруючі у звичайні дні, а у великі релігійні свята в церквах збиралося доволі багато народу різного віку і статі. Наприклад, до церкви с. Волошки Олександрійського району Рівненської області приходило багато віруючих. Зазвичай церкву

відвідувало до 200 людей, а у великі релігійні свята до 400 [20, арк. 32]. У с. Теремне віруючих нараховувалося до 300 осіб, відбувалися церковні служби, община сплачувала державні податки. У с. Красне Сталінської області в неділю молитовний дім відвідувало до 100 осіб, а у великі свята до 800.

Слід враховувати, що на релігійні общини покладалися завдання зберігати церковні споруди у доброму стані, робити ремонт, сплачувати державі податки. Як зазначено в документах, більшість релігійних громад виконували необхідні вимоги щодо існування церкви на селі: ремонтували будинки, підтримували порядок, сплачували державі податки тощо. Це свідчить про те, що сільське населення України загалом позитивно ставилося до релігії, зберегло традиції та виконувало вимоги державних інституцій щодо існування в їх селах і районах діючих храмів. Зняті з реєстрації релігійні общини зазвичай продовжували своє існування, знімали в оренду будинки, збиралися в хатах своїх членів [19, арк. 88].

У повсякденному житті селян залишалися значимими релігійні обряди, релігійні свята, такі як хрещення, поховання, молитви священиків на дому віруючих, вінчання, соборування, Різдво, Пасха, Хрещення, Вербна неділя, Страсна неділя та інші. Селяни платили священикам та церкві за здійснення релігійних обрядів грошима, а також натуральними продуктами. Наприклад, хрещення – 15 крб, поховання – 85 крб, молитва на дому – 4 крб, панахида – 5 крб, причастя на дому – 5 крб 50 коп., вінчання – 100 крб, соборування – 30 крб [19, арк. 255]. Серед населення було розповсюджено виконання посту та інших релігійних обрядів, наприклад причащення.

За відсутністю церкви у своїх селах віруючим доводилося задовольняти релігійні потреби в сусідніх селах. З часом уповноважені у справах релігії по областях стали відзначати, що кількість віруючих у багатьох великих храмах сільської місцевості і в містах не тільки не зменшується, а навіть збільшується. Це було пов'язано з концентрацією віруючих біля діючих храмів.

На 1 січня 1956 р. в сільській місцевості України нараховувалося 7648 церковних будинків, з яких 5 974 були типовими церковними спорудами. Кількість молитовних домів дорівнювала 1674 [7, арк. 2]. Найбільша кількість релігійних будинків була у Вінницькій, Дрогобицькій, Львівській, Станіславській та Тернопільській областях України. Найменша діяла у Кримській області.

У 1960 – 1961 рр. в Україні було закрито 888 храмів. Серед недіючих релігійних будинків 131 споруда – пам'ятки архітектури. Вилучені церкви було запропоновано віддати під господарські потреби, знести як старі, непридатні для інших цілей або з причини реконструкції сіл [8, арк. 13]. На 1 січня 1961 р. в українських селах залишилося 5635 церковних будинків. Таким чином, кількість релігійних споруд постійно скорочувалася. Найбільша кількість храмів була вилучена у

Вінницькій, Волинській, Тернопільській, Хмельницькій, Одеській і Полтавській областях. Це відбулося на можливості віруючих відвідувати церковні служби. Однак звітно-інформаційні матеріали наступних років свідчать, що надмірне насадження комуністичної ідеології через боротьбу з релігією і особисто духовенством не змогла викоренити традиційні цінності з повсякденного життя українських селян, а тільки сприяла подальшому збереженню на рівні побутового родинного життя та проявилася у формі відкритих протестів віруючих.

Вилучення споруд і культових речей дуже часто викликало обурення і навіть протидію віруючих. У с. Ялтухи Деражнянського району Хмельницької області у відповідь на незаконні дії представників правління села, віруючі написали скаргу до Президії Верховної Ради УРСР на грубе ставлення до селян з боку місцевої влади. Виявилося, що правління села зустріло добродійного, підготувавши до його приїзду 0,5 л горілки та закуски. Після випивки пішли до церкви села з метою перевезення культових речей до церкви с. Коричинець. Оскільки віруючі не дозволили взяти церковні речі, правління села пішло на хитрість. Побувавши на кіносеансі, о 21 годині вечора, коли всі селяни розійшлися, церкву відкрили і майно перевезли у віддалене село. У листі селян зазначалося, що вони не проти закриття храму, тільки вимагають, щоб культові речі їхньої церкви були перевезені у село, яке знаходиться поблизу від них [6, арк. 14].

В офіційних документах скорочення кількості храмів обґрунтовувалося відмовою віруючих від церкви, що було результатом посиленої атеїстичної пропаганди та зростанням культури і добробуту селян. Однак, у житті селян релігійність і традиції продовжували своє існування. У 1957 р. у східних та західних областях на такі великі свята, як Різдво та Хрещення церкви були переповнені віруючими. 70 – 80 % їх складала жінки, найбільша частина з них середнього віку [23, арк. 1]. До церкви приходила і молодь. У доповідних записках уповноважених у справах релігії зазначається, що в селах Старо-Самбірського району Львівської області із загальної кількості присутніх 20 – 25 % складала молодь, багато було дітей шкільного віку. У великі свята все населення сіл святкувало, працювали тільки тваринники. На базарах в містах колгоспників не було. Святий вечір в с. Зоря поблизу м. Маріуполя Сталінської області відзначали з 7 по 19 січня. У ці дні майже не працювали, а якщо і була робота, то тільки вдень. Увечері і вночі працювати було не можна. Під час святкування Великодня в кожному домі випікали паски, фарбували яйця в лущайках цибулі і носили хрестити до церкви м. Маріуполя, бо на селі своєї церкви не було [15].

Деяка частина населення сіл церкву не відвідувала, однак продовжувала виконувати релігійні обряди. Це в основному чоловіки. Наприклад, у Хмельницькій області віруючих чоловіків було значно більше, ніж тих, хто відвідував храми. У селах Хмельниччини у 1960 р.

хрестили 93 – 96 % немовлят, при чому багато хто з їх батьків церкву не відвідував взагалі або 1 – 2 рази на рік [6, арк. 16].

У с. Красноселки Старокостянтинівського району у вихідні дні церкву відвідувало 12 – 16 віруючих, однак різноманітні релігійні свята проводилися з особливою пишністю. До церкви в свята приходили люди різного віку, а також молодь, діти. Серед молоді абсолютна більшість дівчат. Діти приходили з бабусями та матусями [6, арк. 17]. Обов'язково відзначалися такі свята, як Великдень, Різдво, Трійця, Хрещення, під час яких церкви були переповнені. Були характерні пожертвування, тарілочні збори. Були церкви, у яких на релігійні свята було близько 1500 людей [6, арк. 21]. Навіть у 1958 р. у родинях продовжували хрестити дітей, молодь вінчалася у храмах, священників запрошували для здійснення обряду поховань. Деяких померлих ховали одночасно з музикою і священиком. У літній період під час збору врожаю сільськогосподарських культур церковна служба розпочиналася о 7 ранку і завершувалася о 8.30. Деякі Голови колгоспів вдавалися до хуліганських випадок, погроз на адресу священиків та їх родин з метою подолання впливу православної церкви на віруючих. Подекуди застосовували адміністрування стосовно духовенства, забороняли проводити великодні богослужіння вночі. У таких випадках жінки йшли до Голови колгоспу з проханням відкрити церкву для проведення служби.

Про активну підтримку церкви та релігії з боку сільського населення свідчать чималі прибутки храмів. Так, у 1959 р. на Хмельниччині було відремонтовано 49 церковних будинків.

У Сталінській області, окрім православних храмів, нараховувалося 6 церков, що були під впливом уніатів. У с. Надорожня нелегально проводилося богослужіння [5, арк. 9]. На Різдво у храмах влаштовувалися макети приміщень, де народився Христос, макети Волхвів, прибулих для поклоніння. Цьому надавався яскравий вигляд. Були гарно прикрашені ялинки. Це свідчить про добрі прибутки церкви. У Сталінській області у 1951 р. вони склали 2319 крб, а у 1958 р. 4729 крб. [5, арк. 12]. У 1958 р. збільшилася кількість хрещень та поховань за участю священиків. Багато хто це робив як данину традиціям або за вимогами найстарших членів родини. Духовенству було заборонено ходити з молитвами по хатах, залучати молодь прислужувати у церкві. Не зважаючи на це священики продовжували на початку року ходити по домівкам з колядою, від якої у 1959 р. у Сталінській області прибутки церкви склали 1534 крб [5, арк. 66]. У релігійні свята церкви були багатолюдними. Серед віруючих у храмах 35 – 40 % складали чоловіки. Під час релігійних свят на колгоспних ринках торгівлі не було. У 1960 р. серед мешканців сільської місцевості все ще були поширені різноманітні релігійні обряди: хрещення дітей, оспівування вдома, вінчання, освячення домів, поминання померлих на кладовищах і принесення панахиди до церкви [4, арк. 10].

Найбільша кількість віруючих була характерна для західноукраїнських областей, де більше ніж у східних здійснювалися

обряди хрещення, поховання, вінчання. Наприклад, у Чернівецькій області 62,8 % населення хрестила дітей, 78,6 % здійснювала релігійний обряд поховання, 51 % – вінчання [3, арк. 20].

Неабияке значення в повсякденному житті селян мала наявність у хатах ікон. Це була тривала народна релігійна традиція. У кожній хаті обов'язково був святий куточок, де знаходилися святі образи. Це були зазвичай прості ікони. Вважалося, що людина мала народитися і померти під цими іконами [15]. В умовах посиленої атеїстичної пропаганди люди подекуди посилалися на зберігання в домах ікон як данину традиціям [10, с. 32]. Були віруючі, у яких ікони стоять вдома, «бо їсти не просять», дітей хрестять, тому що самі хрещені, а новозбудовану хату освячували, бо так робили їх діди [10, с. 33]. Присутність у житлах цих обрядових речей допомагала творити молитву, викликала звичку у молодшого покоління бачити щодня ікони, традиції спілкування старшого покоління з Господом під час молитви. Отже ікони у хатах українських селян сприяли підсвідомому вихованню молоді в дусі поваги до традицій, релігійної віри своїх прадідів та батьків, збереженню історії українського народу.

Таким чином, незважаючи на активну атеїстичну пропаганду і всілякі перешкоди з боку держави, релігія серед сільських мешканців України майже не втратила свого значення. Мова йде не просто про виконання багатьох церковних обрядів, а про справжню релігійну віру і збереження традицій. Тут звертає на себе увагу та морально-психологічна ситуація, що склалася на селі. По-перше, населення сіл мали пристосовуватися до ідеологічної і політичної ситуації. Саме тому значна частина населення так би мовити трималася осторонь від церкви і релігії, а насправді продовжувала поважати народні, батьківські традиції. Розповсюдженням було святкування великих релігійних свят, хрещення, поховання тощо. Дещо знизилися показники вінчань, що вказувало на переважання серед молоді нових радянських обрядів. І це теж було досить неоднозначним. По Україні, особливо у її західних областях кількість церковних обрядів, навіть вінчання, була досить високою.

По-друге, у селах залишалася значною категорія мешканців, які були активними захисниками своїх прав щодо відправлення релігійних культів. Саме ці люди вдавалися до більш-менш відкритих протестів. Це були листи, заяви, скарги на адресу місцевих і центральних представників влади з проханням дозволити відправляти культу. Звертають на себе увагу і відкриті стихійні протести у вигляді відмови закрити храм, винести культові речі тощо.

З іншого боку, у цей час відбуваються зміни сільського способу життя, який віками склався в Україні. Однією з характерних особливостей було руйнування моральних принципів села, що виявилось в неповажному ставленні до віруючих, переважно старих людей, відмові розуміти і навіть відчувати людину, її внутрішні духовні потреби. Багато старих представників населення села змушені були відвідувати церкви віддалених селищ, сіл і навіть міст.

У перспективі слід звернути увагу на вивчення святкової буденності в житті українських селян, виокремивши радянські свята та обряди і традиційні народні, релігійні свята. Слід зупинитися на дослідженні характерних рис сільської святкової буденності по різних областях України.

Література

1. Баран В. Україна 1950 – 1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи / В. Баран. – Львів, 1996. – 448 с.
2. Андрощук О. В., Баран В. К., Веселова О. М., Ганжа О. І., Герасимова Г. П. Історія українського селянства: Нариси: В 2 т. / О. В. Андрощук, В. К. Баран, О. М. Веселова, О. І. Ганжа, Г. П. Герасимова. – К., 2006. – 652 с.
3. Государственный архив Российской Федерации. – Ф. р. 6991. – Оп. 1. – Д. 1793. – 96 л.
4. ГАРФ. – Ф. р. 6991. – Оп. 1. – Д. 1804. – 22 л.
5. ГАРФ. – Ф. р. 6991. – Оп. 1. – Д. 1805. – 103 л.
6. ГАРФ. – Ф. р. 6991. – Оп. 2. – Д. 1810. – 67 л.
7. ГАРФ. – Ф. р. 6991. – Оп. 2. – Д. 158. – 106 л.
8. ГАРФ. – Ф. р. 6991. – Оп. 2. – Д. 314. – 108 л.
9. Келембетова В. Ю. Про релігійні пережитки в побуті та боротьбу з ними / В. Ю. Келембетова // Народна творчість та етнографія. – Кн. 4. – 1961. – С. 27-34.
10. Келембетова В. Ю. Побут і релігійні пережитки (етнографічно-соціологічне дослідження) / В. Ю. Келембетова. – К., 1974. – 191 с.
11. Меркатун І. П. Антирелігійна кампанія 50 – 60-х років на Україні / І. П. Меркатун // Український історичний журнал. – 1991. – № 10. – С. 70-76.
12. Рассадина Т. А. Традиционные ценности в жизни общества / Т. А. Рассадина // Социально гуманитарные знания. – 2004. – № 3. – С. 279-291.
13. Романюк І. М. Українське село в 50-ті – першій половині 60-х рр. ХХ століття / І. М. Романюк. – Вінниця, 2005. – 256 с.
14. Сафронов Ю. Н. Общественное мнение и религиозные традиции / Ю. Н. Сафронов. – М., 1970. – 143 с.
15. Свідчення про повсякденне життя українських селян у 1950 – 1960 рр., записане у 2009 р. зі слів О. М. Горелової, Т. І. Горелова та Р. С. Рогової, які з 1954 р. мешкали в с. Зоря навколо м. Маріуполя Сталінської області.
16. Танчер В. К. Поширення і причини існування релігійних пережитків серед колгоспного селянства / В. К. Танчер // Питання атеїзму. – Вип. 4. – К., 1969. – С. 105-110.
17. Центральний державний архів вищих органів влади України. – ф. 4648. – Оп. 1. – Спр. 67. – 12 арк.
18. ЦДАВО України. – ф. 4648. – Оп. 1. – Спр. 68. – 309 арк.
19. ЦДАВО України. – ф. 4648. – Оп. 1. – Спр. 69. – 347 арк.
20. ЦДАВО України. – ф. 4648. – Оп. 1. – Спр. 73. – 300 арк.
21. ЦДАВО України. – ф. 4648. – Оп. 1. – Спр. 74. – 346 арк.
22. ЦДАВО України. – ф. 4648. – Оп. 1. – Спр. 86. – 316 арк.
23. ЦДАВО України. – ф. 4648. – Оп. 1. – Спр. 160. – 254 арк.

© Лисак В.

Державна політика щодо проблеми подолання безробіття в УСРР у 20-х роках ХХ ст.

Ришкова Анна

Ришкова Анна. Державна політика щодо проблеми подолання безробіття в УСРР у 20-х роках ХХ ст. Стаття присвячена історії подолання проблеми безробіття в УСРР у 20-х роках ХХ ст. В умовах жорсткого військового протистояння на фронтах громадянської війни, адміністративно-мобілізаційні заходи радянської влади щодо врегулювання трудових ресурсів виявилися вельми ефективними. За відносно короткий час більшовики змогли практично повністю ліквідувати безробіття, але не економічними, а жорсткими адміністративно-примусовими заходами, фактично шляхом ліквідації ринку праці. При цьому праця остаточно втратила свою економічну привабливість та стимулювання в умовах декларованого мінімального зрівнювального розподілу. Однак ресурсний потенціал адміністративно – мобілізаційних заходів був вичерпаний. Занепад промисловості та сільського господарства, реальна загроза масового голоду, воєнні людські втрати, демобілізація армії, все це призвело до зростання безробіття, що стало однією із важливішою проблемою 1920-х років в радянській Україні. **Ключові слова:** трудова повинність, нова економічна політика, безробіття, біржі праці.

Ryshkova Anna. To the history of the solving of unemployment problem in Soviet Ukraine in 1920-th. The article is devoted to the history of the solving of unemployment problem in Soviet Ukraine in 1920-th. During the period of a hard military opposition of Civil War administrative measures of soviet power were effective for regulation of labor resources. During a short period Bolsheviks appeared to be able to liquidate unemployment by the command-administrative measures, destroying the labor market. In conditions of minimal equate distribution economic attractiveness and stimulation of labor were finally lost. However the resource potential of administrative mobilization measures was empty. Decline of industry and agriculture, real danger of mass famine, human loses, demobilization of army – were the reasons of growth of unemployment – the